

Sprawiedliwość ekologiczna w prawie i praktyce

*pod redakcją
Tomasza Bojar-Fijałkowskiego*

Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2016

Karolina Karpus*

SPRAWIEDLIWOŚĆ EKOLOGICZNA A ZAŁOŻENIA MODELU ODPOWIEDZIALNOŚCI ZA GOSPODAROWANIE ODPADAMI

Wprowadzenie

Relacja człowiek–środowisko może być współcześnie rozumiana wielorako. Z punktu widzenia prawa ochrony środowiska podstawowym kryterium wyznaczającym sposób oceny tej relacji jest zasada zrównoważonego rozwoju, która w swojej istocie nakłada na państwo obowiązek „integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”¹. Jej skuteczna realizacja uzależniona jest w praktyce od świadomego samoograniczania się człowieka, celem zminimalizowania negatywnego oddziaływania jego bytowania na środowisko. Można przyjąć, że zasada ta odzwierciedla relację obejmującą poszukiwanie *optimum* między interesem ochrony środowiska a interesem społeczno-gospodarczym człowieka, a więc w tym sensie – relację wertykalną. W najpowszechniejszej interpretacji zasada nie dostarcza jednakże wprost odpowiedzi na zagadnienie relacji człowiek – środowisko w aspekcie horyzontalnym. Dotyczy to sytuacji, w której środowisko (a raczej dostęp do zasobów przyrodniczych, życie w środowisku dobrej jakości, minimalne narażenie na skutki negatywnych emisji) staje się wyznacznikiem statusu społecznego człowieka. W ujęciu horyzontalnym grupy społeczne wyróżniane według określonych cech korzystają ze środowiska w sposób zróżnicowany, będący często wynikiem ich wzajemnych zmagania. Mogą one prowadzić do stanu, w którym jedna grupa społeczna narzuca drugiej grupie niekorzystne warunki korzystania z zasobów środowiska lub naraża jej członków na negatywne dla środowiska skutki działalności, którą prowadziła i z której czerpała zyski.

* Dr nauk prawnych, Katedra Prawa Ochrony Środowiska, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.

¹ Art. 3 pkt 50 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska Tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 672 ze zm.; dalej cyt.: uPOŚ.

W świetle tak rysującej się horyzontalnej relacji człowiek – środowisko powstaje pytanie co do tego, czy ukształtował się już określony paradygmat, znajdujący przy tym choćby minimalne odzwierciedlenie w prawie, umożliwiające dostrzeżenie tego rodzaju napięć społecznych i ich rozwiązywanie w sposób powszechnie akceptowalny. Na pytanie to udzielić można pozytywnej odpowiedzi, wskazując na ideę sprawiedliwości ekologicznej (*environmental justice*). Po prześledzeniu jej genezy i rozwoju stwierdzić bowiem można, iż zmierza ona do określenia sposobów poszukiwania równowagi między grupami społecznymi w kontekście dostępu do środowiska i życia w środowisku dobrej jakości. W pierwszej kolejności wprowadza ona do tejże debaty istotny wątek równego traktowania, co ciekawe jednak – ostatecznie przesuwając dyskusję w kierunku zagadnienia zróżnicowanej odpowiedzialności za środowisko.

W takim więc ujęciu sprawiedliwość ekologiczna jako idea może być pomocna dla celów prawa ochrony środowiska nie tylko poznawczo, lecz także normatywnie. Warto zatem podjąć próbę ustalenia zakresu tego pojęcia i jego odniesień do zasady zrównoważonego rozwoju. W ujęciu szczegółowym wyniki tych poszukiwań zobrazować można w nawiązaniu do tej części prawa ochrony środowiska, jaką stanowi prawo o odpadach. Odpady jako emisje mają charakter powszechny, więc stanowią stosunkowo łatwo identyfikowalny środowiskowy problem dla członków społeczeństwa, a tym samym źródło potencjalnych napięć społecznych. Z tego względu prawny model odpowiedzialności za gospodarowanie odpadami dostarczyć może reprezentatywnych wniosków dla oceny wspólnie ukształtowanej horyzontalnej relacji człowiek – środowisko.

W poszukiwaniu znaczenia pojęcia „sprawiedliwość ekologiczna”

Istnieją trudności w definiowaniu pojęcia „sprawiedliwość”². W prawie polskim zaznacza się, że jest to pojęcie prawne, w tym konstytucyjne – wskazując na zasadę sprawiedliwości społecznej (preambuła i art. 2 Konstytucji³), stanowiącą klauzulę generalną, a więc „kryterium prawnych ocen norm prawnych *in abstracto*”⁴. Podobnych trudności następuje ustalenie związków między sprawiedliwością a równością. Pojawiają się więc pytania, co do tego czy równość jest pochodną sprawiedliwości (i są treściowo tożsame), czy też stanowi wartość odrębną, a także czy wartości te

² J. Ciecchanowicz-McLean, *Ruch Environmental Justice*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2008, t. XX, s. 58; W. Łączkowski, *Prawne zasady równości i sprawiedliwości*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2011, nr 2, s. 60–62.

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

⁴ I. Niżnik-Dobosz, *Determinanty sprawiedliwości w prawie administracyjnym*, [w:] M. Stahl, M. Kasiński, K. Włazlak (red.), *Sprawiedliwość i zaufanie do władz publicznych w prawie administracyjnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 33.

kumulują się, czy też sprawiedliwość jest nadrzędna względem równości⁵. Przytoczyć należy przy tym podział sprawiedliwości (w odniesieniu do sposobu podziału dóbr) na:

- a) sprawiedliwość rozdzielczą (dystrybutywną), która odwołuje się do równości proporcjonalnej („udział danej osoby może być w związku z tym równy udziałowi innych, bądź też różny od tego udziału”),
 - b) sprawiedliwość wyrównawczą (komutatywną), rządzącą się proporcją arytmetyczną (obowiązuje „równość bezwzględna, nie biorąca pod uwagę żadnych zasług”)⁶.
- Znajduje to odzwierciedlenie w podziale równości na:

- a) równość materialną (odwołującą się do względów słuszności i pełniącą funkcję naprawczą),
- b) równość formalną („traktowanie podobnych podmiotów według jednego standardu”)⁷.

W tym kontekście wskazuje się, że „sprawiedliwość ekologiczna” ma charakter sprawiedliwości dystrybutywnej⁸. Wydaje się przy tym, że jeśli chodzi o równość, to przyjąć należy, iż stanowi ona pochodną „sprawiedliwości ekologicznej”⁹.

Pod pojęciem „sprawiedliwość ekologiczna” rozumieć można nie tylko ideę polityczno-prawną, lecz także ruchy społeczne domagające się jej realizacji¹⁰. Skupiając się w tym miejscu wyłącznie na ustaleniu znaczenia „sprawiedliwości ekologicznej” w sferze aksjologicznej wskazać należy, iż początkowo był to głównie postulat dotyczący równego podziału narażenia na ryzyko negatywnego oddziaływania na środowisko między poszczególne grupy społeczne¹¹. Domagano się więc przede wszystkim, by grupy uprzywilejowane (przedsiębiorcy, państwa rozwinięte) nie wykorzystywały niekorzystnego położenia grup nieuprzywilejowanych (mniejszości rasowe i etniczne, ludność autochtoniczna, państwa rozwijające się) przy planowaniu i eksploatacji działalności ryzykownej dla środowiska oraz życia i zdrowia człowieka (np. przy lokalizacji instalacji do przetwarzania odpadów, czy też przy eksporcie odpadów niebezpiecznych do innych jurysdykcji). Efektywne egzekwowanie tak rozumianej równości prowadziło następnie w ramach „sprawiedliwości ekologicznej” do jej roz-

⁵ R.R. Małajny, *Reguła równości wobec prawa w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] L. Garlicki, A. Szmyt (red.), *Sześć lat Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Doświadczenia i inspiracje*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2003, s. 182–183.

⁶ R. Kleszcz, *Co to znaczy „sprawiedliwość”?*, „Filozofia Nauki” 1999, nr 1–2, s. 35–36.

⁷ A. Śledzińska-Simon, *Zasada równości i zasada niedyskryminacji w prawie Unii Europejskiej*, [w:] B. Kłos, J. Szymańczak (red.), *Zasada równości i zasada niedyskryminacji*, „Studia BAS” 2011, nr 2, s. 42.

⁸ O.W. Pedersen, *Environmental Principles and Environmental Justice*, „Environmental Law Review” 2010, nr 1, s. 27.

⁹ Na temat koncepcji wąskiej i szerokiej zasady sprawiedliwości – zob. M. Ziółkowski, *Zasada równości w prawie*, „Państwo i Prawo” 2015, nr 5, s. 96 i n.

¹⁰ Na temat tzw. ruchu Environmental Justice zob.: J. Ciechanowicz-McLean, *op. cit.*, s. 53 i n.

¹¹ M. Ewall, *Legal Tools For Environmental Equity vs. Environmental Justice*, „Sustainable Development Law & Policy” 2012–2013, nr 1, s. 4–5.

szerzenia o postulaty zapewnienia partycypacji społecznej w ochronie środowiska¹². Grupy nieuprzywilejowane dzięki prawu do informacji o środowisku i udziale w postępowaniach dotyczących środowiska uzyskały możliwość wpływu na ryzykowne środowiskowo przedsięwzięcia. Stały się więc dzięki temu grupami „rozpoznanymi” w ramach reglamentacji procesu inwestycyjnego¹³.

Wartości, odzwierciedlane przez „sprawiedliwość ekologiczną” w powyższym rozumieniu dostarczyły jednocześnie istotnych argumentów przy rozpoznawaniu tego uprawnienia w systemie praw człowieka, jakim jest prawo do życia w środowisku dobrej jakości¹⁴. Następnie wskazać można, iż „sprawiedliwość ekologiczna” zyskała perspektywę pogłębianą w kierunku zasady prewencji. Pierwotne kontrowersyjne zagadnienie – dystrybucję narażenia na ryzyko negatywnego oddziaływania na środowisko między grupy społeczne – zastąpiła dyskusja nad „produkcją” ryzyka dla środowiska przez człowieka – a więc nad prawidłowymi i pożądanymi obecnie wzorcami produkcji i konsumpcji. W tak rozumianym ujęciu „sprawiedliwości ekologicznej” (*productive justice*) przyjęto, iż zapobieganie ryzyku dla środowiska na jak najwcześniejszym etapie działalności eliminuje jednocześnie w znacznym stopniu źródło napięć między poszczególnymi grupami społecznymi. „Sprawiedliwość ekologiczna” ewoluowała również w kierunku włączenia, obok antropocentrycznych aspektów ochrony środowiska, zagadnienia zobowiązań etycznych wobec przyrody ożywionej i nieożywionej (*ecological justice*)¹⁵.

„Sprawiedliwość ekologiczna” w przedstawionych znaczeniach współgra w z zasadą zrównoważonego rozwoju przede wszystkim w następujących elementach: prawo do życia w środowisku dobrej jakości, partycypacja społeczna w ochronie środowiska oraz zasada prewencji (w ramach *productive justice*). Uważa się jednakże, iż obie wartości różnią się w odniesieniu do horyzontalnej relacji człowiek – środowisko. Wskazuje się, że zasada zrównoważonego rozwoju nie eksponuje równości w tym znaczeniu, o którym mowa w „sprawiedliwości ekologicznej”¹⁶. Nie w pełni można zgodzić się z tą tezą, gdyż chociażby w treści samej tylko Deklaracji z Rio z 1992 r.¹⁷ można odnaleźć postanowienia, łączące szanse na osiągnięcie zrównoważonego rozwoju z poprawą sytuacji grup nieuprzywilejowanych (np.: zasada 5 – walka z ubóstwem, zasada 6 – potrzeby państw rozwijających się, zasada 22 – udział ludności tubylczej i innych lokalnych wspólnot w zarządzaniu środowiskiem). Równość proporcjonalna, jakkolwiek w szczególnym ujęciu negatywnym, jest wpisana w zasadę

¹² C. Rechtschaffen, *Advancing Environmental Justice Norms*, „Environs: Environmental Law and Policy Journal” 2003, s. 121-124.

¹³ G.K. Freeland, F.D. Gordon, *Introduction: An Understanding of Environmental Justice Claims*, [w:] G.K. Freeland, F.D. Gordon (red.), *International Environmental Justice: Competing Claims and Perspectives*, ILM Publications 2012, s. 10.

¹⁴ T. Hayward, *Constitutional Environmental Rights*, Oxford University Press 2005, s. 198–200.

¹⁵ O. W. Pedersen, *op. cit.*, s. 28–29.

¹⁶ *Ibidem*, s. 42–47.

¹⁷ Zob. tekst w języku polskim: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/inne/1992.html> (dostęp: 15.06.2016).

wspólnej, ale zróżnicowanej odpowiedzialności za środowisko – w myśl zasady 7 Deklaracji z Rio „ze względu na różny udział w zniszczeniu środowiska na Ziemi, państwa ponoszą za jego stan wspólną, ale zróżnicowaną odpowiedzialność”. Na tej tylko podstawie można więc twierdzić, że „sprawiedliwość ekologiczna” w obecnym, poszerzonym znaczeniu, wpisuje się w ideę zrównoważonego rozwoju, czy też idąc dalej – stanowi jej element składowy.

Odpowiedzialność za gospodarowanie odpadami a „sprawiedliwość ekologiczna”

Model odpowiedzialności za gospodarowanie odpadami oparty jest na zasadzie prewencji, uszczegółowionej obecnie w istniejącej hierarchii sposobów postępowania z odpadami¹⁸. Wyznaczone obowiązki spoczywają co do zasady na „posiadaczu odpadów”¹⁹, który ponosi także, zgodnie z zasadą „zanieczyszczający płaci”, koszty gospodarowania odpadami²⁰. Wyraźnie dostrzegalne jest odzwierciedlenie we wskazanej hierarchii tych postulatów „sprawiedliwości ekologicznej”, które odnoszą się do „produkcji” ryzyka dla środowiska. Hierarchię otwiera bowiem obowiązek zapobiegania powstawaniu odpadów, polegający na przyjęciu środków „w odniesieniu do produktu, materiału lub substancji, zanim staną się one odpadami, zmniejszających: a) ilość odpadów, w tym również przez ponowne użycie lub wydłużenie okresu dalszego używania produktu, b) negatywne oddziaływanie wytworzonych odpadów na środowisko i zdrowie ludzi, c) zawartość substancji szkodliwych w produkcie i materiale” (art. 17 pkt 1 UO w zw. z art. 3 pkt 33 UO).

W ten sposób ma w istocie miejsce wyznaczenie obowiązków prawnych podmiotom innym niż posiadacz odpadów – przede wszystkim tzw. producentowi produktu²¹, a więc temu kto ma stosunkowo największy wpływ na rzecz, która później stanie się odpadem, na etapie jej pierwotnej użyteczności i osiąga z tego tytułu zyski. Włączenie producenta produktu do modelu odpowiedzialności za gospodarowanie

¹⁸ Zob. art. 17 ustawy z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach, Dz. U. z 2013 r., poz. 21 z późn. zm., dalej cyt.: UO; art. 4 ust. 1 dyrektywy PE i Rady 2008/98/WE z dnia 19 listopada 2008 r. w sprawie odpadów oraz uchylająca niektóre dyrektywy, Dz. Urz. UE L 312 z 22.11.2008, s. 3 i n., z późn. zm.; dalej cyt.: dyrektywa 2008/98.

¹⁹ W myśl art. 3 ust. 1 pkt 19 UO jest to „wytwórca odpadów lub osoba fizyczną, osoba prawna oraz jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej będące w posiadaniu odpadów; domniemywa się, że władający powierzchnią ziemi jest posiadaczem odpadów znajdujących się na nieruchomości”.

²⁰ W myśl art. 3 pkt 2 UO – to „zbieranie, transport, przetwarzanie odpadów, łącznie z nadzorem nad tego rodzaju działaniami, jak również późniejsze postępowanie z miejscami unieszkodliwiania odpadów oraz działania wykonywane w charakterze”.

²¹ Zgodnie z art. 8 ust. 1 dyrektywy 2008/98 jest to „każda osoba fizyczna lub prawna, która zawodowo opracowuje, wytwarza, przetwarza, obrabia, sprzedaje lub wwozi produkty”.

odpadami oparte jest na koncepcji tzw. rozszerzonej odpowiedzialności producenta, charakteryzowanej przez T. Lindhqvista jako „strategia ochrony środowiska służąca osiągnięciu celu środowiskowego, jakim jest obniżenie całościowego oddziaływania na środowisko przez produkt, poprzez uczynienie producenta produktu odpowiedzialnym za cały cykl życia produktu, a w szczególności za jego zbiórkę, poddanie recyklingowi i ostateczne unieszkodliwienie tego produktu. Rozszerzona odpowiedzialność producenta jest wdrażana za pomocą instrumentów administracyjnych, ekonomicznych i informacyjnych. Dobór tych instrumentów wyznacza określona forma rozszerzonej odpowiedzialności producenta”²². Wprawdzie koncepcja ta realizowana jest na razie głównie w związku z wybranymi strumieniami odpadów (np. odpady opakowaniowe), a nie jako instytucja części ogólnej prawa o odpadach (do czego państwa członkowskie UE są zachęcane w art. 8 dyrektywy 2008/98), tym niemniej wydaje się, że szersze jej zastosowanie jest tylko kwestią czasu przy przechodzeniu na gospodarkę zasobową²³. Stanowi ona jednocześnie niezwykle silny argument przy reinterpretacji zasady prewencji w kierunku zgodnym z postulatami „sprawiedliwości ekologicznej” – a więc nowego rozdziału ryzyka, a co za tym idzie i ciężarów środowiskowych, między wyznaczoną w tej koncepcji grupą uprzywilejowaną (producent produktu) i pozostałymi podmiotami (konsumenci). Co charakterystyczne dla gospodarowania odpadami – grupa pierwotnie uprzywilejowana (producent produktu), a ponosząca odtąd zwiększone ciężary środowiskowe na etapie pierwotnej użyteczności rzeczy, ponosi w ramach wskazanej koncepcji również większe ciężary na etapie odpadu (selektywna zbiórka, osiągnięcie poziomów recyklingu i odzysku).

Podsumowując – tak ukształtowany model, obok rozwiązań mających bezpośrednio na celu zmianę dotychczasowych wzorców produkcji i konsumpcji dóbr („ryzyka dla środowiska”), wprowadza równocześnie rozdział obowiązków oparty na sprawiedliwości dystrybucyjnej w ścisłym nawiązaniu do „sprawiedliwości ekologicznej”. Nie ulega bowiem wątpliwości, iż obecnie w prawie o odpadach odpowiedzialność za gospodarowanie odpadami zbudowana jest na równości proporcjonalnej, gdyż ma tu miejsce stopniowanie obowiązków z uwzględnieniem „udziału” poszczególnych grup uczestniczących w produkcji, dystrybucji, konsumpcji rzeczy, a następnie zbiórce i poddaniu właściwym czynnościom odpadów, którymi rzeczy te się stają. Udział ten wyznaczany jest przede wszystkim za pomocą dwóch kryteriów:

- a) wpływ na proces projektowania i produkcji rzeczy,
- b) zyski osiągnięte z tytułu wprowadzenia rzeczy do obrotu.

Na tym tle zauważyć należy, że w określonych okolicznościach wyprzedzają one obecnie pierwotne kryterium kształtowania obowiązków w zakresie gospodarowania odpadami, jakim jest władztwo nad rzeczą stającą się odpadem. W związku z tym

²² T. Lindhqvist, *Extended Producer Responsibility in Cleaner Production. Policy Principle to Promote Environmental Improvements of Product Systems*, Lund University 2000, s. 37–38.

²³ Zob. K. Karpus, „Rozszerzona odpowiedzialność producenta” jako instytucja prawna prawa o odpadach, [w:] B. Rakoczy, M. Szalewska, K. Karpus (red.), *Prawne aspekty gospodarowania zasobami środowiska. Oddziaływanie na zasoby środowiska*, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2014, s. 241–245.

wdrożenie równości proporcjonalnej w ramach rozszerzonej odpowiedzialności producenta produktu przyczyniło się w znaczącym stopniu do zmiany sytuacji prawnej „posiadacza odpadów”. W aktualnym stanie prawnym „posiadacz odpadów” (zwłaszcza tzw. „pierwotny wytwórca odpadów”²⁴) dzięki zmianom opartym na równości proporcjonalnej (co prawda, na razie w wybranych strumieniach odpadów, wykazujących jednakże cechę znacznego upowszechnienia w obrocie) z chwilą, gdy pozbywa się rzeczy jako odpadu ma możliwość przeniesienia na producenta produktu odpowiedzialności prawnej, poprzez prostą czynność przekazania odpadu w wyznaczonym miejscu w ramach zorganizowanej sieci selektywnej zbiórki, bez dodatkowych kosztów z tego tytułu.

Można zatem przyjąć, w świetle hierarchii z art. 17 UO, uzupełnionej w omawianym zakresie przez instytucję rozszerzonej odpowiedzialności producenta produktu, iż zasada prewencji w modelu odpowiedzialności za gospodarowanie odpadami zakłada, że w pierwszej kolejności obowiązany do zapobiegania negatywnemu oddziaływaniu odpadów na środowisko jest ten, kto rzeczy będące ich źródłem projektuje, wytwarza i wprowadza do obrotu, osiągając z tego tytułu zyski, niezależnie od tego, że w chwili gdy stają się one odpadami znajdują się we władaniu innych podmiotów – użytkowników/konsumentów. Subsydiarna względem zasady prewencji zasada „zanieczyszczający płaci” podlega w konsekwencji tej samej reinterpretacji, prowadząc do obciążenia producenta produktu kosztami zastosowania właściwych środków zapobiegawczych tak na etapie użyteczności rzeczy, jak i jej zagospodarowania jako odpadu. Tym samym grupa nieuprzywilejowana – użytkownicy/konsumenci – której członkowie przy nabyciu produktów w ich cenie pokryli część tych kosztów środowiskowych – jest traktowana korzystniej aniżeli miało to miejsce do tej pory.

Wnioski

Analizując związki między wartościami wyrażonymi w idei „sprawiedliwości ekologicznej” a wartościami odzwierciedlonymi w zasadzie zrównoważonego rozwoju i zasadach ogólnych prawa ochrony środowiska, dostrzec można kilka kwestii. Przypada nam do myśli, że w doktrynie polskiego prawa ochrony środowiska nie przeprowadzono dotąd szerszej dyskusji odnośnie miejsca „sprawiedliwości ekologicznej” w powszechnie uznanej grupie wartości kształtujących tę część prawa. Różne są tego przyczyny, między innymi odmienne doświadczenia społeczno-polityczne Polski i państw, w których pierwotnie idea „sprawiedliwości ekologicznej” zaistniała. Tym niemniej, ewolucja tego pojęcia w kierunku jednoznacznie zbieżnym z celami współczesnej polityki i prawa ochrony środowiska w aspekcie międzynarodowym, unijnym i polskim sprawia, że warto dziś pochylić się nad wskazanymi zagadnieniami. Przedstawione

²⁴ W myśl art. 3 ust. 1 pkt 32 UO jest to „każdy, którego działalność lub bytowanie powoduje powstawanie odpadów”.

powyżej uwagi na temat modelu odpowiedzialności za gospodarowanie odpadami potwierdzają tę potrzebę, gdyż ukazują w jaki sposób prawodawca unijny i ustawodawca polski bez nazywania rzeczy po imieniu wprowadzają istotne elementy „sprawiedliwości ekologicznej” do prawa obecnie obowiązującego.

Podjmując próbę uogólnienia wniosków przyjętych na tle prawa o odpadach, można przesunąć ocenę na poziom: „sprawiedliwość ekologiczna” a zasada zrównoważonego rozwoju. Jak wskazano w uwagach wprowadzających, konstytucyjna zasada zrównoważonego rozwoju (art. 5 Konstytucji), realizowana m.in. z uwzględnieniem art. 31 ust. 3 Konstytucji (ograniczenie praw i wolności człowieka i obywatela z uwagi na ochronę środowiska) i jej art. 86 (odpowiedzialność z tytułu pogorszenia stanu środowiska), odnosi się głównie i przede wszystkim do relacji człowiek – środowisko w aspekcie wertykalnym. Nie jest natomiast już tak oczywista w kontekście horyzontalnego aspektu tej relacji, a więc czytelnego wzorca traktowania poszczególnych grup społecznych w związku z ich wpływem na środowisko – zwłaszcza różnicowania rozdziału ciężarów środowiskowych w jednej konkretnej sprawie między przedstawicielami tych grup. Z art. 2 Konstytucji wynika, że istotne znaczenie ma tu zagadnienie sprawiedliwości społecznej, gdyż proces zrównoważonego rozwoju nie będzie miał szansy na właściwą realizację, jeśli ignorowane będą różnicowane potrzeby i możliwości grup społecznych przy korzystaniu ze środowiska. Nie bez znaczenia jest w związku z tym kontekst społeczny (bogactwo/ubóstwo), polityczny (dysponowanie środkami władczymi dla osiągnięcia swoich celów) i historyczny (uwzględnienie różnego poziomu rozwoju grup/społeczeństw/państw). Wątek ten jest obecny w zasadzie zrównoważonego rozwoju, co potwierdza m.in. ujęta w Deklaracji z Rio zasada wspólnej, ale zróżnicowanej odpowiedzialności.

Uznanie, iż „sprawiedliwość ekologiczna” stanowi element składowy zasady zrównoważonego rozwoju, jest przydatne nie tylko dla celów naukowo-poznawczych, ale przede wszystkim dla celów reglamentacji w ochronie środowiska. W sposób jak najbardziej pożądany, w świetle zasady demokratycznego państwa prawnego z art. 2 Konstytucji, eksponuje to znaczenie sprawiedliwości dystrybtywnej w procesie wdrażania zrównoważonego rozwoju przez państwo polskie. W konsekwencji oznacza to konieczność uwzględniania przy stanowieniu prawa ochrony środowiska nie tylko warunków ujętych w art. 31 ust. 3 Konstytucji, lecz również wymogu równości proporcjonalnej wynikającej ze „sprawiedliwości ekologicznej”. Rzuca to tym samym szczególne „środowiskowe” światło na art. 32 ust. 1 Konstytucji (równość wobec prawa). Wydaje się również, że może przyczynić się do zmiany oceny art. 86 Konstytucji w przedmiocie interpretacji związku przyczynowo-skutkowego odpowiedzialności prawnej w ochronie środowiska. Wszystkie te względy, jak również kwestia najważniejsza – wymóg pewności prawa i zaufania obywateli do państwa – uzasadniają potrzebę otwartej i szerokiej dyskusji nad „sprawiedliwością ekologiczną” w polskim prawie ochrony środowiska.

Bibliografia

Literatura

- Ciechanowicz-McLean J., *Ruch Environmental Justice*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2008, t. XX.
- Ewall M., *Legal Tools For Environmental Equity vs. Environmental Justice*, „Sustainable Development Law & Policy” 2012-2013, nr 1.
- Freeland G. K., Gordon F. D., *Introduction: An Understanding of Environmental Justice Claims*, [w:] G.K. Freeland, F. D. Gordon (red.), *International Environmental Justice: Competing Claims and Perspectives*, ILM Publications 2012.
- Hayward T., *Constitutional Environmental Rights*, Oxford University Press 2005.
- Karpus K., „Rozszerzona odpowiedzialność producenta” jako instytucja prawa o odpadach, [w:] B. Rakoczy, M. Szalewska, K. Karpus (red.), *Prawne aspekty gospodarowania zasobami środowiska. Oddziaływanie na zasoby środowiska*, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2014.
- Kleszcz R., *Co to znaczy „sprawiedliwość”?*, „Filozofia Nauki” 1999, nr 1-2.
- Lindhqvist T., *Extended Producer Responsibility in Cleaner Production. Policy Principle to Promote Environmental Improvements of Product Systems*, Lund University 2000.
- Łączkowski W., *Prawne zasady równości i sprawiedliwości*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2011, nr 2.
- Małajny R. R., *Reguła równości wobec prawa w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] L. Garlicki, A. Szmyt (red.), *Sześć lat Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Doświadczenia i inspiracje*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2003.
- Niżnik-Dobosz I., *Determinanty sprawiedliwości w prawie administracyjnym*, [w:] M. Stahl, M. Kasiński, K. Właźlak (red.), *Sprawiedliwość i zaufanie do władz publicznych w prawie administracyjnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Pedersen O. W., *Environmental Principles and Environmental Justice*, „Environmental Law Review” 2010, nr 1.
- Rechtschaffen C., *Advancing Environmental Justice Norms*, „Environ: Environmental Law and Policy Journal” 2003.
- Śledzińska-Simon A., *Zasada równości i zasada niedyskryminacji w prawie Unii Europejskiej*, [w:] B. Kłós, J. Szymańczak (red.), *Zasada równości i zasada niedyskryminacji*, „Studia BAS” 2011, nr 2.
- Ziółkowski M., *Zasada równości w prawie*, „Państwo i Prawo” 2015, nr 5.
- Akty prawne**
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.
- Dyrektywa PE i Rady 2008/98/WE z dnia 19 listopada 2008 r. w sprawie odpadów oraz uchylająca niektóre dyrektywy, Dz. Urz. UE L 312 z 22.11.2008, s. 3 i nast., ze zm.
- Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska Tekst jedn. Dz. U. z 2016 r., poz. 672 ze zm.
- Ustawy z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach, Dz. U. z 2013 r., poz. 21 ze zm.

ENVIRONMENTAL JUSTICE AND THE MODEL APPROACH
TO THE RESPONSIBILITY FOR WASTE MANAGEMENT

The aim of the article is to analyse the idea of the “environmental justice” in the context of the principle of sustainable development. The idea of the “environmental justice” is not currently directly and openly presented in Polish environmental law. However, the Constitution and several acts of Polish environmental law (e.g. waste law) contain examples of measures reflecting general postulates of the “environmental justice”. The model approach to the responsibility for waste management, especially in case of the “extended producer responsibility”, is such a case. Thus, it can be established that “environmental justice” already (i.e. *de lege lata*) forms an element of the principle of sustainable development. Consequently, so called “proportional equality” stemming from the “environmental justice” creates an important factor for environmental policy and law makers in Poland and as such should be taken under consideration on general basis.